

BIBLIOTEKARZ PODLASKI
1/2022 (LIV)
<https://doi.org/10.36770/bp.672>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Aleksandra Porada*

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny we Wrocławiu, Polska /
/ SWPS University in Wrocław, Poland

ORCID: 0000-0002-0334-6053

Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa

Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) and his scientific library

Abstract: Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) became an important figure in late Renaissance Italy due to his library. A son of an extremely wealthy Genovese banker turned Neapolitan aristocrat, Pinelli left his hometown Naples in 1558 to complete his studies at the prestigious university of Padua. Having settled in Padua, however, he soon became involved in the thriving intellectual life of the city, indulging in his passion for Classics and botany instead of pursuing formal studies. Thanks to his father's money, he was able to spend the rest of his life collecting books. Unlike typical bibliophiles of his age, he allowed scholars working in Padua to use his library, which became one more reason for foreign intellectuals to visit the city. Selfless and friendly, Pinelli often offered them the possibility of staying at his house. Sadly, his great project of establishing an open access library founded by his private means did not become reality due to a series of misfortunes which led to the dispersal of his collection soon after his death.

Keywords: Pinelli, librarianship, Padua, early modern era.

* Aleksandra Porada – dr, pracuje na wydziale psychologii Uniwersytetu SWPS we Wrocławiu, jest autorką m.in. studium *Sources of Knowledge, Sources of Doubts: The Emergence of Modern Religious Studies and the French Enlightenment* (2017).

Gian Vincenzo Pinelli, twórca wspaniałej biblioteki i przyjaciel wielu intelektualistów, odegrał istotną rolę w życiu intelektualnym Europy XVI wieku. Nie jest jednak postacią szeroko znaną. Po pierwszej biografii, opublikowanej w 1607 roku przez jego przyjaciela Paola Gualda (1548–1631), zatytułowanej *Vita Ioannis Vincentii Pinelli*¹, na kolejną czekać trzeba było do 2018 roku, kiedy to Maria Anna Rauegi wydała pracę będącą efektem wieloletnich badań nad biblioteką Pinellego². W ciągu ostatnich stu lat opublikowano natomiast szereg prac na temat księgozbioru i korespondencji Pinellego³.

Gian Vincenzo Pinelli urodził się w 1535 roku w Neapolu, gdzie na stałe mieszkali jego rodzice, należący do szlachty genueńskiej Cosmo Pinelli i jego żona Clemenza⁴. Cosmo Pinelli wraz z ojcem swej przyszłej żony, Germanem Ravaschierim, utworzył w 1523 roku jeden z największych banków w Italii⁵. Gian Vincenzo z rodzeństwem⁶ dorastał w wybudowanym około 1545 roku w centrum Neapolu, niedaleko kościoła San Domenico Maggiore, pałacu oraz rodzinnej rezydencji w Giugliano; w 1552 roku Cosmo Pinelli wycofał się z interesów, pozostając niezwykle bogatym człowiekiem⁷.

Dla swoich dzieci Cosmo Pinelli zatrudniał znakomitych nauczycieli, w tym Bartolomea Marantę, słynnego lekarza i botanika, pod którego wpływem Gian

- 1 Biografia ta została przedrukowana przez Williama Batesa w wydanym w Londynie w 1691 roku dziele pt. *Vitae selectorum aliquot virorum qui doctrina, dignitate, aut pietate inclanuerunt* obok życiorysów między innymi Pietra Bemba, Julesa Césara Scaligera, Erazma z Rotterdamu, Savonaroli, Mirandoli i Grocjusza oraz Pierre'a Dupuy. Dzieło Gualda przedrukował też Christian Gryphius w *Vitae selectae quorundam eruditissimorum ac illustrium virorum*, wydanym we Wrocławiu w 1711 roku (Vratislaviae, Christiani Bauchii, s. 295–433).
- 2 A.M. Rauegi, *Gian Vincenzo Pinelli e la sua biblioteca*, Genève 2018.
- 3 W tym: A. Rivolta, *Catalogo dei codici pinelliani dell'Ambrosiana*, Milan 1933. Autorkami późniejszych prac o księgozbiornie Pinellego są przede wszystkim Angela Nuovo, Marcella Grendler, Anna Maria Rauegi.
- 4 P. Gualdo, *Vita Ioannis Vincentii Pinelli, patricii Genuensis*, Augsburg 1607, s. 4–5.
- 5 G. Brancaccio, „*Nazione genovese*”: *consoli e colonia nella Napoli moderna*, Napoli 2001, s. 46–52.
- 6 Cosmo Pinelli i Clemenza Ravaschieri mieli czterech synów, z których najstarszym był Galeazzo, oraz dwie córki; Gian Vincenzo był drugim synem, miał bliźniaczą siostrę imieniem Cornelia – P. Gualdo, dz. cyt., s. 6.
- 7 A. Zezza, *Dai mercanti genovesi a baroni napoletani: i Pinelli e la loro cappella nella chiesa di San Domenico Maggiore*, [w:] *Estrategias culturales y circulación de la nueva nobleza en Europa (1570–1707)*, red. G. Muto, A. Terrasa Lozano, Madrid 2016, s. 98.

Vincenzo jako młody człowiek założył w Neapolu ogród botaniczny i pasjonował się botaniką przez resztę życia⁸. Nauczycielem muzyki w domu Pinellich został młody Flamand Philippe de Monte (1521–1603), później ceniony kompozytor⁹. Łaciny i greki uczył młodych Pinellich Gian Paolo Vernaglione – postać, w przeciwieństwie do Maranty i de Monte, mało znana; trwająca całe życie fascynacja jego ucznia piśmiennictwem starożytnym sugeruje jednak, że i on był nieprzeciętnym nauczycielem¹⁰.

W 1558 roku Pinelli udał się na studia do Padwy¹¹. Uniwersytet padewski był wówczas wiodącym ośrodkiem akademickim w Europie, cenionym zarówno ze względu na prowadzone tam przełomowe badania i wykłady z zakresu medycyny¹², jak obecność znakomitych humanistów i prestiżowy wydział prawa. Na tym ostatnim kształcił się wówczas kuzyn Gian Vincenza, Domenico Pinelli (1541–1611)¹³.

Gian Vincenzo miał w Padwie ukończyć studia prawnicze rozpoczęte w Neapolu¹⁴. Jednak, jak twierdzi Paolo Gualdo, pieniądze подарowane mu przez ojca na potrzebne do studiów prawniczych książki młody Pinelli wydał na greckie manuskrypty, w tym dwunastowieczny komentarz Eustacjusza do Homera¹⁵. Wkrótce po przybyciu do Padwy poznał Paola Manuzia (1512–1574), syna Alda Manuzia, założyciela najważniejszego z weneckich wydawnictw. Wyszukiwał on wśród padewskich studentów i uczonych współpracowników dla rodzinnej firmy, przede wszystkim filologów zdolnych opracowywać wydania

- ⁸ Bartolomeo Maranta zadedykował młodemu Pinellemu wydaną w 1559 roku w Wenecji książkę pt. *Methodi cognoscendorum simplicium libri tres*.
- ⁹ P. Gualdo, dz. cyt., s. 12; R. Weistreich, *Philippe de Monte: New Autobiographical Documents*, „Early Music History” 2006, 25, s. 259.
- ¹⁰ P. Gualdo, dz. cyt., s. 10.
- ¹¹ A. Nuovo, *Gian Vincenzo Pinelli’s Collection of Catalogues of Private Libraries in Sixteenth Century Europe*, „Gutenberg-Jahrbuch” 2007, s. 129–130.
- ¹² M. Elmaghawry, M. Rippa Bonati, G. Thiene, F. Zampieri, A. Zanatta, *Origin and development of modern medicine at the University of Padua and the role of the “Serenissima” Republic of Venice*, „Global Cardiology Science&Practice” 2013, 2, s. 149–162.
- ¹³ A.M. Raugei, *Gian Vincenzo Pinelli...*, s. 15.
- ¹⁴ Tamże, s. 13.
- ¹⁵ „[...] ut cum ipsi pater pecuniam curasset, qua Iuris interpretum libros coëmeret, in Graecos ille codices, Eustathium praesertim, nobilem illum Homeri explicatorem impenderit”. – P. Gualdo, dz. cyt., s. 16–17.

tekstów łacińskich i greckich. W kręgu nowych współpracowników Paolo Manuziego w Padwie znajdowali się Pedro Núñez Vela z Avili (Velius Abulensis, zm. 1580), hiszpański filolog, słynny ze swej znajomości greki i hebrajskiego, Flamand Nicaise Elleboudt zwany Ellebodiusem (1535–1577), który niedługo potem ukończył pracę nad wydaniem *O naturze ludzkiej* Nemezjusza z Emesy, oraz Węgier Andrzej Dudycz (1533–1589) pracujący właśnie nad przekładem dzieł Dionizjusza z Halikarnasu¹⁶. Wszyscy oni znaleźli się wkrótce w gronie przyjaciół Pinellego.

Zachował się list z lata 1559 roku, w którym Manuzio zachęcał Pinellego do poważnego studiowania filozofii, a na koniec załączał pozdrowienia dla jego „domownika” Pedra Núñeza (*familiarem tuum Petrum Nunium*)¹⁷. W mediolańskiej Bibliotece Ambrojańskiej znajduje się weneckie wydanie łacińskiego tekstu *O naturze rzeczy* Lukrecjusza z 1500 roku, pokryte szczegółowymi notatkami Pinellego, Dudycza i Núñeza Veli¹⁸. Ponieważ Dudycz i Núñez Vela wyjechali z Padwy wkrótce po 1560 roku¹⁹, notatki te (jak również list Manuzia do Pinellego z listopada 1560 roku²⁰) świadczą o tym, że studia natury filologicznej zaabsorbowały Pinellego od początku pobytu w Padwie. Nic dziwnego, że nigdy nie ukończył studiów prawniczych.

Pinelli wybrał życie prywatnego uczonego, oddanego nieformalnym studiom w zaciszu własnej biblioteki, która została dziełem jego życia i stała się wielkim atutem Padwy jako ośrodka akademickiego. Było to możliwe dzięki życiowej pozycji Pinellego jako młodszego syna bardzo zamożnej rodziny, dysponującego znacznymi środkami i jednocześnie nieobarczonego rodzinnymi powinnościami. Gian Vincenzo Pinelli nigdy nie założył rodziny – o ciągłość rodu zadbał jego starszy brat Galeazzo, który odziedziczył zdobyte przez ojca tytuły

¹⁶ M. Grendler, *A Greek Collection in Padua: The Library of Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601)*, „Renaissance Quarterly” 1980, 333, nr 3, s. 399. Wspomniany tekst to *Dionysii Halicarnassei De Thucydidis historia Iudicium*. Został on opublikowany w weneckim wydawnictwie Alda Manuzia w 1560 roku.

¹⁷ „Vale, et Petrum Nunium, familiarem tuum, cuius doctrinam, et ingenium in in Lucretiana interpretatione mirum in modum probo, salute meis verbis” – cyt. za: A. Ceccarelli, *Un inedito commento rinascimentale a Lucrezio: Gian Vincenzo Pinelli, Pedro Núñez Vela e Andreas Dudith lettori del “De rerum natura” a Padova*, „Giornale critico della filosofia italiana” 2015, vol. XI (2), s. 243.

¹⁸ A. Ceccarelli, dz. cyt., s. 234–238, 249, 252, 255–258.

¹⁹ A.M. Raugei, dz. cyt., s. 19.

²⁰ A. Ceccarelli, dz. cyt., s. 244.

arystokratyczne²¹. Ponieważ Pinellego nie interesowało życie polityczne i nie musiał zajmować się sprawami gospodarczymi, spędził resztę życia w Padwie, oddając się kolekcjonowaniu książek, lekturze i dyskusjom z uczonymi, z którymi korespondował i których gościł u siebie w domu.

Padwa była doskonałym miejscem dla gromadzenia książek naukowych z kilku względów. Po pierwsze, dzięki obecności słynnego uniwersytetu. Najliczniejszą grupą pośród rękopisów w bibliotece Pinellego były spisane wykłady profesorów padewskich²². Znalazły się tam także nieopublikowane teksty zaprzyjaźnionych uczonych, na przykład prace filologa Trifona Gabrielelego o dziełach Cyserona i Petrarcki²³, czy botanika Ulisse Aldrovandiego o barwach²⁴. Po drugie, dzięki bliskości Wenecji, w której działały ważne drukarnie. Wenecyjscy księgarze przesyłali Pinellemu wiadomości o swoim towarze, a historyk muzyki Girolamo Mei, matematyk Giuseppe Moletto, muzykolog Gioseffo Zarlino i inni przyjaciele regularnie sprawdzali dla niego ofertę weneckich i rzymskich księgarń²⁵. Po trzecie, Wenecja była najlepszym w Europie rynkiem greckich manuskryptów; po upadku Konstantynopola tam właśnie pojawiło się wiele manuskryptów przywiezionych przez bizantyjskich uczonych uchodzących przed tureckim najazdem. Szybki rozwój drukarstwa w Wenecji w XV wieku zbiegł się z napływem bizantyjskich uchodźców, dzięki czemu Wenecja stała się rynkiem nie tylko greckich manuskryptów, ale i greckiej książki drukowanej. Rozwojowi drukarstwa w języku greckim sprzyjał fakt, że pozostali na terytoriach upadłego imperium bizantyjskiego, gdzie w ciągu XV i XVI wieku obowiązywał zakaz druku, uczeni greccy nadal potrzebowali książek i chętnie kupowali – jako dostępnejsze cenowo niż

- ²¹ Galeazzo Pinelli poślubił dziedziczkę rodu Squarciaficio, Livię, z którą miał jednego syna imieniem Cosmo – P. Gualdo, dz. cyt., s. 8–9.
- ²² A. Nuovo, *Manuscript Writings on Politics and Current Affairs in the Collection of Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601)*, „Italian Studies” 2011, 66, 2, s. 196.
- ²³ Trifon Gabriele (1470–1549), nazywany „weneckim Sokratesem”, podobnie jak ateński filozof, preferował ustny przekaz i nie publikował swych prac. Pinelli posiadał jego komentarze do *Snu Scypiona* i *O powinnościach* Cyserona oraz jego opracowanie sonetu Petrarcki *Anima che diverse cose tante* – F. D’Alessandro, *Jacopo Corbinelli e i dintorni del Galateo*, „Aevum” 2008, 82, 3, s. 711.
- ²⁴ V. Pugliano, *Ulisse Aldrovandi’s Color Sensibility: Natural History, Language and the Lay Color Practices of Renaissance „Virtuosi”*, „Early Science and Medicine” 2015, 20, 4/6, s. 375.
- ²⁵ A. Nuovo, *The Creation and Dispersal of the Library of Gian Vincenzo Pinelli*, [w:] *Books on the Move: Tracking Copies Through Collections and the Book Trade*, red. R. Meyers, M. Harris, G. Mandelbrote, New Castle, London 2007, s. 60.

Aleksandra Porada, *Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa*

rękopisy – książki eksportowane na Wschód przez weneckich wydawców.²⁶ Wenecja posiadała także bezcenny dla możliwości rozwoju tych wydawnictw zbiór tekstów greckich przekazanych republice w 1468 roku przez kardynała Bessariona. Księgozbiór kardynała składał się w większości z manuskryptów wykonanych w Bizancjum²⁷. Zawierał ich niemal 500, w tym teksty największych filozofów, poetów i dramatopisarzy starożytnej Grecji²⁸. Rękopisów łacińskich było w kolekcji 264, w tym dzieła rzymskich historyków, poezje Wergiliusza, mowy Cycerona²⁹. Jeśli brakowało w nim jakichkolwiek ważnych tekstów filozoficznych, trzydzieści lat później władze Wenecji uzupełniły braki poprzez nabycie zawierającego głównie łacińskie dzieła filozoficzne księgozbioru Pica della Mirandoli (1463–1494), obejmującego 1190 pozycji (co było w końcu XV wieku imponującą liczbą)³⁰.

Pinelli dzięki regularnym wysokim transferom pieniężnym od ojca, a od 1566 roku dzięki spadkowi po nim, mógł kupować książki, nie licząc się z kosztami³¹. Często jednak interesujące go teksty nie były na sprzedaż; przez wiele lat zatrudniał wyspecjalizowanych kopistów greckich manuskryptów, pracujących w Padwie. Prawdopodobnie pierwszym takim specjalistą zatrudnionym na stałe przez Pinellogo był Michael Sofianos z Chios, tłumacz Arystotelesa; Pinelli poznał go poprzez Paola Manuzia³². Co najmniej od 1562 roku dla Pinellogo praco-

²⁶ A. Gialdini, *Antiquarianism and self-fashioning in a group of bookbindings for Gian Vincenzo Pinelli*, „Journal of the History of Collections” 2017, 29, 1, s. 19.

²⁷ H. Omont, *Inventaire des manuscrits grecs et latins donnés à Saint-Marc de Venise par le cardinal Bessarion en 1468*, Paris 1894, s. 1–2.

²⁸ Księgozbiór kardynała Bessariona zawierał między innymi teksty eposów Homera, *Teogonii* Hezjoda, licznych dzieł Platona i Arystotelesa, *Moraliiów* Plutarcha, sztuk Sofoklesa i Arystofanosa, poezji Pindara i Kallimacha – łącznie 482 greckojęzycznych rękopisów. H. Omont, *Inventaire des manuscrits grecs...*, s. 21–41.

²⁹ Tamże, s. 41–51.

³⁰ M.J.C. Lowry, *Two great Venetian libraries in the age of Aldus Manutius*, „Bulletin of the John Rylands Library” 1974, t. 57, s. 128–130.

³¹ Silvio Bernardinello szacuje sumę, jaką Pinelli mógł wydawać na zakupy, na 600 złotych dukatów rocznie w latach 1558–1560, kiedy to Pinelli dopiero zaczynał gromadzić książki po osiedleniu się w Padwie; kwota odziedziczona po ojcu (zmarłym w 1566 roku) wynosiła 15000 złotych dukatów. S. Bernardinello, *Una biblioteca privata a disposizione dell'Università Artistarum nella seconda metà del Cinquecento*, „Atti e memorie dell'Accademia Galileiana di Scienze Lettere ed Arti in Padova”, t. 131, 3, 2018/2019, s. 125–126.

³² A.M. Raugei, dz. cyt., s. 19. Sofianos zmarł w 1564 roku – tamże, s. 24. Jego łaciński przekład *O duszy Arystotelesa* został wydany w 1562 roku w Wenecji przez Giuntich (Apud Iuntas).

wał kopista Manuel Moros z Krety³³; przepisał on dla Pinellogo 24 manuskrypty w całości lub w części³⁴. Przez około dwadzieścia lat dla Pinellogo pracował też Camillo di Bartolomeo Zanetti di Brescia, zwany Camillo Veneto (jeden z nielicznych nie-greckich profesjonalistów w dziedzinie zdominowanej przez Greków), który przepisał dlań w całości lub częściowo co najmniej 69 greckich manuskryptów. Zapewne było ich więcej, ponieważ Pinelli dostarczał kopie tekstów swoim przyjaciołom mieszkającym poza Padwą³⁵.

Gian Vincenzo Pinelli zbudował bowiem rozległą sieć znajomych i przyjaciół, którym pomagał zdobywać rzadkie teksty i którzy odwiedzali mu się tym samym (na przykład Ellebodus wysłał mu w 1571 roku z Wiednia dwa egzemplarze głośnego komentarza do arystotelesowskiej *Poetyki* autorstwa Lodovico Castelvetro³⁶). Padwa była doskonałym miejscem, aby taką sieć budować, ponieważ przyciągała licznych studentów i uczonych z całej Europy Zachodniej i Środkowej, od Anglii po Węgry i Polskę³⁷. Działo się tak zarówno z powodu znakomitej reputacji uniwersytetu, jak i dlatego, iż władze państwa weneckiego prowadziły politykę szerokiej, jak na Italię epoki Kontrreformacji, tolerancji wyznaniowej. Dzięki temu Pinelli mógł już na początku swego pobytu w Padwie zadzierzgnąć przyjaźń i współpracę intelektualną z nonkonformistami religijnymi, jakimi byli Dudycz i Núñez Vela oraz zatrudnić Greka Sofianosą. W późniejszych latach, gdy Pinelli posiadał już sławną bibliotekę, tolerancyjna polityka wyznaniowa państwa weneckiego umożliwiła mu goszczenie i współpracę z Anglikami, takimi jak bracia Henry (1549–1622) i Thomas Savile (zm. 1593) czy Henry Cuffe (1562/3–1601) z Oxfordu³⁸.

³³ A. Gialdini, dz. cyt., s. 21.

³⁴ M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 407–408.

³⁵ Tamże, s. 408–410.

³⁶ A.M. Ragei, dz. cyt., s. 76. Chodzi o *Poetica d'Aristotele vulgarizzata, et sposta per Lodovico Castelvetro*, Vienna 1570.

³⁷ Za życia Pinellogo studiowali w Padwie m.in. Klemens Janicki i Marcin Kromer, Filip Padniewski, Jan Kochanowski i Franciszek Masłowski, Łukasz Górnicki, Jan Zamoyski, Stanisław Warszewicki, Piotr Dunin-Wolski, Adam Konarski, Sebastian Petrycy. O węgierskich studentach w Padwie w XVI wieku – patrz: G. Almási, *The Uses of Humanism: Johannes Sambucus (1531–1584), Andreas Dudith (1533–1589), and the Republic of Letters in East Central Europe*, Leiden 2009, s. 46–47. O angielskich studentach w Padwie w XVI wieku – patrz: J. Woolfson, *Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485–1603*, Toronto 1998, s. 5. Pochwałę Padwy jako ośrodka naukowego znajdziemy w napisanym około 1591 roku *Poskromieniu złoŃnicy Szekspira (fair Padua, nursery of arts)* – akt I, scena 1, wers 2.

³⁸ J.-M. Philo, *Henry Savile's Tacitus in Italy*, „Renaissance Studies” 2017, 32, 5, s. 691.

Krąg przyjaciół Pinellego stale poszerzał się o przybywających do Padwy uczonych i studentów oraz odwiedzających miasto cudzoziemców. On sam rzadko przedsiębrał podróże, i nigdy nie wyjechał poza granice Italii. W trakcie jednej ze swych nielicznych podróży poznał w Bolonii w 1565 roku Fulvia Orsiniego³⁹ (1529–1600), bibliotekarza swego krewnego, kardynała Ranuccia Farneseego (1530–1565), a następnie jego wpływowego brata, kardynała Alessandra (1520–1589). Orsini, podobnie jak Pinelli, dysponował znacznymi środkami na gromadzenie księgozbioru (zarówno funduszami, jak i cennymi znajomościami w kręgu rzymskich erudyków) i jednocześnie nie był obciążony obowiązkami rodzinnymi. Ich obfita korespondencja (zachowało się 514 listów Orsiniego do Pinellego, napisanych w latach 1572–1593⁴⁰) ukazuje, jak serdeczna przyjaźń połączyła dwóch kolekcjonerów. Orsini kupował w imieniu Pinellego manuskrypty i zamawiał kopie ksiąg niebędących na sprzedaż⁴¹. Pinelli pomógł Orsiniemu między innymi nabyć rękopisy zawierające dzieła Pindara, Terencjusza, Wergiliusza czy Dionizjusza z Halikarnasu oraz poezje trubadurów z kolekcji kardynała Pietra Bemba (1470–1547)⁴².

Innym przyjacielem, na którego Pinelli mógł liczyć w kwestii dostarczania książek i wiadomości o nich, był Jacopo Corbinelli (1535 – ok. 1590) z Florencji; w latach 1562–1565 mieszkał on w Padwie⁴³. Regularna korespondencja Pinellego z Corbinellim zaczęła się w 1565 roku, kiedy ten ostatni znalazł się w Lyonie, mieście, w którym mieszkało wiele florenckich rodzin, a jednocześnie drugim po Paryżu ośrodkiem wydawniczym we Francji. Corbinelli kupił dla Pinellego kilka wydanych tam i trudnych do zdobycia pozycji, w tym *Catalogus gloriae mundi* autorstwa Barthélemy'ego de Chasseneuz z 1546 roku, komentarz Gabriela Biela do *Sentencji* Piotra Lombarda wydany w 1532 roku, a także cenną Biblię z glosami, wydaną w 1545 roku przez Gasparda Trechsela⁴⁴. Po kilku latach pobytu we Francji Corbinelli został zatrudniony przez Katarzynę Medycejską jako nauczyciel jej

³⁹ P. de Nolhac, *La bibliothèque de Fulvio Orsini: contributions à l'histoire des collections d'Italie et à l'étude de la Renaissance*, Paris 1887, s. 10.

⁴⁰ A.M. Raugei, dz. cyt., s. 30.

⁴¹ P. de Nolhac, dz. cyt., s. 78.

⁴² Tamże, s. 92–109.

⁴³ A.M. Raugei, dz. cyt., s. 30.

⁴⁴ Tamże, s. 77.

synów. Jeden z nich, już jako król Henryk III, zatrudnił go w charakterze włoskiego lektora. Jako członek dworu królewskiego Corbinelli musiał często się przemieszczać wraz z nim, co utrudniło mu regularne przesyłanie Pinellemu wiadomości o nowo wydawanych w Paryżu książkach; zawsze starał się jednak informować Pinellogo o nowościach wydawniczych i pozyskiwać dlań upragnione wydania⁴⁵. Podarował mu też cenne manuskrypty i donosił o rozwoju sytuacji we Francji, przesyłając też krążące po kraju rozdartym wojną domową pamflety polityczne⁴⁶.

Stałymi korespondentami Pinellogo w Paryżu byli prawnicy związani z Parlamentem – Claude Fauchet (1530–1602) i Jacques-Auguste de Thou (1553–1617)⁴⁷; obaj byli autorami cenionych dzieł historycznych i bibliofilami. Najważniejszym francuskim korespondentem i przyjacielem Pinellogo był jednak inny paryski prawnik – Claude Dupuy (1545–1594), którego poznał w 1570 roku w Padwie⁴⁸. Dupuy zgromadził wielką bibliotekę, którą jego syn Jacques przekazał do księgozbioru królewskiego w 1657 roku⁴⁹. Z korespondencji Pinellogo z Claude'em Dupuy dowiadujemy się na przykład, że obaj byli zainteresowani zapowiadającym wydaniem kroniki czwartej krucjaty, spisanej przez jej uczestnika Godfryda de Villehardouin, nazywanego czasem „pierwszym francuskim historykiem” z uwagi na rzeczowość relacji, napisanej prozą i w języku współczesnym (*langue d'oïl*). *Zdobycie Konstantynopola* budziło zainteresowanie wykształconych Francuzów oraz Wenecjan, dla których czwarta krucjata była początkiem okresu

⁴⁵ Wśród książek, które Corbinelli wysłał Pinellemu już po wstąpieniu na służbę u Walezjuszy, znalazły się między innymi: *La fisica* autorstwa Paola del Rosso, wydana w Paryżu w 1578 roku, *Più consigli et avvertimenti... in materia di repubblica et di private* Francesca Guicciardiniego – dzieło wydane w Paryżu w 1576 roku, oraz *Notae chronicae sive ad chronologiam et historiam universam methodus* Gilberta Genebrarda wydane w Paryżu w 1584 roku – A.M. Raugei, dz. cyt., s. 80.

⁴⁶ Jednym z nich był wydany w Antwerpii w 1564 roku pamflet zatytułowany *Lettre d'un seigneur du pais de Haynault, envoyée à un sien voisin et amy suyvant la cour d'Espagne*, który Corbinelli zachwalał w liście datowanym na 10 lipca 1570 roku jako „bellissima cosa et fatta da grand'huomo contro al cardinale di Loreno dove son molti segreti per quella casa et per quella di Monmorancy” – A.M. Raugei, dz. cyt., s. 78–79.

⁴⁷ M. Grendler, *A Greek Collection...*, dz. cyt., s. 388.

⁴⁸ J. Delatour, *Les livres de Claude Dupuy: Une bibliothèque humaniste au temps des guerres de religion*, Paris 1908, s. 13. O manuskryptach zgromadzonych przez Claude'a Dupuy; patrz: H. Omont, *Inventaire des manuscrits de Claude Dupuy (1595)*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1915, tom 76, s. 526–531. Ich korespondencja została wydana przez Annę Marię Raugei jako *Gian Vincenzo Pinelli et Claude Dupuy. Une correspondance entre deux humanistes* (Florence 2001).

⁴⁹ S. Solente, *Les manuscrits des Dupuy à la Bibliothèque nationale*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1927, 88, s. 177–250.

szybkiego wzrostu potęgi ich państwa⁵⁰. W 1556 roku władze Republiki Wenecji oficjalnie zleciły wydanie dzieła przez Giovana Battistę Ramusia, który miał także przetłumaczyć je na włoski, oraz przełożenie oryginału na łacinę przez Paola Ramusia, syna Giovana Battisty; praca nad przekładem została ukończona wiele lat później – dopiero w 1572 roku władze weneckie podjęły decyzję, aby wydrukować wersję łacińską oraz oryginalną⁵¹.

15 sierpnia 1572 roku Dupuy pisał do Pinellego, iż w Paryżu dowiedziano się o wydawanej właśnie w Wenecji przez „jakiegoś Ramusiusa” (*un Rhamnusio*) francuskiej kronice. Ponieważ Dupuy wcześniej wyrażał się krytycznie o włoskich wydawnictwach dotyczących dziejów Francji, Pinelli odpisał 16 października, że skontaktuje się z Ramusiem, którego zna, i ostrzeże go, aby nie zabierał się za coś, za co zabierać się nie powinien⁵². W napisanym 2 lutego 1573 roku liście Dupuy wyjaśniał, że jest wręcz przeciwnie – włoskie wydanie tego dzieła byłoby przez niego jako Francuza mile widziane, i prosił Pinellego o zachęcenie Ramusiusa do pracy nad nim⁵³. 29 maja 1573 roku Pinelli zapowiadał, że tak właśnie uczyni⁵⁴. Dupuy czekał na pojawienie się książki i przypominał przyjacielowi, że powinien w tej sprawie wywierać naciski na wydawcę⁵⁵, jednak jego nadzieje nie ziściły się – Ramusio nigdy nie ukończył druku tego dzieła. 26 maja 1574 roku Pinelli pisał do przyjaciela, że Ramusio poinformował go

⁵⁰ M. Gazzotti, *Le studi cinquecenteschi su „La conquête de Constantinople” di Geoffroy de Villehardouin*, „Aevum” 1989, 63, 2, s. 284–286.

⁵¹ Tamże, s. 286–287. Rękopis zawierający tekst *Zdobycia Konstantynopola* przywiózł do Wenecji w 1541 roku ambasador Francesco Contarini (1477–1558) powracając z misji do Flandrii – I. Reginato, *Le “Manuscrit Contarini” de “La conquête de Constantinople” dans un témoin indirect: Ramusio traducteur de Villehardouin*, „Romania” 134, 533/534 (1/2), 2016, s. 34.

⁵² „Io ho qualche amicitia col Ramusio che fa stampare il Villehardouin, et lo farò avertito del suo bisogno, che non si metta ad impresa che non è per lui” – cyt. za: M. Gazzotti, dz. cyt., s. 289. Chodzi tu o Paola Ramusia (1532–1600) – I. Reginato, dz. cyt., s. 34.

⁵³ „Quant au Villehardouin du s.or Rhamusio, il fera bien de le donner au public, magnamque a nobis Gallis ea re gratiam inibit; et de ma part je vous prie de l’inciter à ce faire, puis que vous estes de ses amis [...]” – cyt. za: M. Gazzotti, dz. cyt., s. 289.

⁵⁴ „Farò avertito il Rhamusio di quanto mi scrivete in materia del Villehardouin, et operarò ogni sorte di stimolo per farlo stampare [...]” – cyt. za: M. Gazzotti, dz. cyt., s. 290.

⁵⁵ 28 marca 1574 roku Dupuy dał wyraz swoim nadziejom, pisząc tym razem po łacinie: „Villarduinum avidissime expectamus, eo magis quod is nostris hominibus antehac incognitus erat; nunc quidem nomine notus est propter pauca illa folia, quae nuper Venetiis formis expressa sunt, curante Rhamusio, quem de integra editione urgere debes” – cyt. za: M. Gazzotti, dz. cyt., s. 290.

o rychłym wydaniu kroniki Villehardouina nie w Wenecji, a we Francji⁵⁶. W liście z 15 lipca Dupuy dawał wyraz swemu zaskoczeniu i przypuszczeniu, iż jeśli faktycznie książka ma wyjść we Francji, to zapewne w Lyonie⁵⁷. Obaj przyjaciele mylili się – książka nie wyszła w Lyonie, lecz w Paryżu, i wbrew zapewnieniom Ramusia trzeba było na jej ukazanie się czekać ponad dziesięć lat.

W sierpniu 1584 roku Corbinelli poinformował Pinellego, że ambasador wenecki Giovanni Moro rozmawiał z nim w Paryżu o potrzebie wydania dzieła Villehardouina; w efekcie Corbinelli podjął się przetłumaczenia oryginału na włoski⁵⁸. 16 października zaś donosił, że jakieś wydanie ma się wkrótce ukazać w Paryżu⁵⁹. 5 grudnia pisał, że mimo wszystko ma zamiar ukończyć pracę nad tłumaczeniem na włoski⁶⁰. Pinelli, który pragnął przeczytać dzieło Villehardouina w jakiegokolwiek formie i niejednokrotnie pytał swoich korespondentów o możliwość zdobycia go, zapewne w niezachowanym liście do Corbinellego⁶¹ pytał, skąd przyjaciel ma dostęp do oryginalnego tekstu, bowiem w liście z 3 stycznia 1585 roku Corbinelli informował, iż dzieło Villehardouina posiada królowa matka⁶². Co ciekawe, ten egzemplarz został przywieziony do Francji z Italii. Wcześniej należał do słynnej kolekcji zgromadzonej przez kardynała Niccolò Ridolfiego (1501–1550), krewnego królowej Katarzyny. Po śmierci kardynała księgozbiór kupił kuzyn królowej, Piero Strozzi (ok. 1510–1558)⁶³; przewiezione

56 „Del Villarduino mi maraviglio che V. S. l’aspetti d’Italia, perché si stampa costà, secondo che mi disse il Ramusio un mese fa; ma me ne chiarirò presto et ne darò appresso aviso” – cyt. za: M. Gazzotti, dz. cyt., s. 290.

57 „Je n’ai point oui parler que l’on imprime en France Ville-harduin et s’il est ainsi, ce doit estre à Lion.” – cyt. za: M. Gazzotti, dz. cyt., s. 290.

58 Tamże, s. 293

59 Tamże, s. 294.

60 Tamże, s. 298–299.

61 O ile Pinelli przechowywał listy od przyjaciół, jego własne listy do Corbinellego z lat 1566–1587 nie zachowały się – A.M. Raugéi, dz. cyt., s. 77.

62 I. Reginato, dz. cyt., s. 41–42. Gazzotti, dz. cyt., s. 300.

63 Kardynał Niccolò Ridolfi był synem Contessiny de’Medici, córki Wawrzyńca Wspaniałego. Katarzyna Medycejska była córką Wawrzyńca II, bratanka Contessiny. Piero Strozzi był rodzonym kuzynem królowej, ponieważ jego matka, Clarice de’Medici, była siostrą Wawrzyńca II. Jego ojciec, bankier Filippo Strozzi, podobnie jak kardynał Ridolfi, popadł w konflikt z księciem Florencji Aleksandrem (nieślubnym synem Wawrzyńca II), po jego zamordowaniu przez dalekiego kuzyna Lorenzina został aresztowany i zmarł uwięziony we Florencji w 1538 roku.

Aleksandra Porada, *Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa*

przezeń do Francji książki ostatecznie weszły w skład księgozbioru królowej⁶⁴. Być może Corbinelli z tego tekstu korzystał, pracując nad swoim przekładem; wiele wskazuje na to, że pracy tej nie ukończył, a opracowaną już część przesłał Pinellemu⁶⁵.

W 1585 roku dzieło Villehardouina ukazało się wreszcie drukiem w Paryżu. Było to wydanie zawierające wersję oryginalną i przekład na współczesny francuski opracowany przez Blaise'a de Vigenère (1523–1596)⁶⁶. Wkrótce Dupuy wysłał egzemplarz do Pinellogo przez Frankfurt⁶⁷. Dupuy, który w latach 1571–1588 przesłał Pinellemu co najmniej 232 tomy, wykorzystywał swe przyjacielskie kontakty z paryskimi księgarzami, którzy udawali się raz lub dwa razy do roku na frankfurckie targi książki i tam spotykali się z księgarzami włoskimi, którzy wracając do ojczyzny, transportowali dla Pinellogo przesyłkę⁶⁸.

Ważną postacią w imporcie książek z Frankfurtu do Italii był od lat sześćdziesiątych XVI wieku weneccjanin Pietro Longo, zaopatrujący Pinellogo i niektórych jego przyjaciół⁶⁹. Longo był niesolidnym dostawcą i kiedy został w 1587 roku aresztowany w Wenecji przez Inkwizycję, a w 1588 roku stracony, Pinelli w liście do francuskiego przyjaciela nie wyraził zaskoczenia, wspominając o wykroczeniach, jakich importer się dopuszczał⁷⁰.

W książki wydawane w Niemczech zaopatrywał Pinellogo także bankier Mark Welser (1558–1614) z Augsburga⁷¹. Welser, który jako młody człowiek studiował prawo w Padwie, podzielał pasję Pinellogo do badań nad historią i kulturą starożytną oraz astronomii. Ważnym korespondentem Pinellogo

⁶⁴ I. Reginato, dz. cyt., s. 41.

⁶⁵ W Bibliotece Ambrojańskiej znajduje się rękopis z włoskim tłumaczeniem pierwszych 2 ksiąg dzieła Villehardouina, być może wykonanym przez Corbinellogo wraz z Claude'em Fauchetem – M. Gazzotti, dz. cyt., s. 302.

⁶⁶ *L'histoire de Geoffroy de Villehardouyn, mareschal de Champagne & de Romenie, de la conqueste de Constantinople par les Barons François associez aux Venitiens, l'an 1204, d'un costé en son vieil langage, & de l'autre en un plus moderne & intelligible, par Blaise de Vigenere*, Paris 1585.

⁶⁷ M. Gazzotti, dz. cyt., s. 290.

⁶⁸ A.M. Raugei, dz. cyt., s. 79–83.

⁶⁹ R. Savelli, *Biblioteche professionali e censura ecclesiastica (XVI–XVII sec.)*, „Mélanges de l'École française de Rome” 2008, 120, 2, s. 454.

⁷⁰ A. Nuovo, *The Book Trade in the Italian Renaissance*, Leiden 2013, s. 287–290.

⁷¹ Tenze, *The Creation...*, s. 44.

w Niderlandach był sam Justus Lipsius, który pomagał mu zaopatrywać się w wydawane tam książki⁷².

Słynny botanik Charles d'Ecluse zwany Clusiussem (1526–1609) przesyłał Pinellemu z Flandrii książki, a także nasiona i cebulki⁷³. Pinelli przez całe życie zachował pasję do botaniki, jaką rozbudził w nim we wczesnej młodości Bartolomeo Maranta. Założył własne ogrody w Neapolu i Padwie, a wśród jego bliskich przyjaciół znalazł się Melchior Wieland, zwany Guilandinim (ok. 1520–1598), pochodzący z Królewca profesor botaniki na uniwersytecie i dyrektor (od 1561 roku) padewskiego ogrodu botanicznego⁷⁴. Wśród korespondentów Pinellego byli botanicy z Italii (oprócz Ulisse Aldrovandiego z Bolonii i Ferrante Imperata z Neapolu – także Orazio Bembo, Fabio Colonna, Onorio Belli, Giacomo Contarini i Prospero Alpino⁷⁵) i spoza jej granic – w tym pasjonujący się botaniką lekarze Joachim Camerarius Młodszy z Norymbergi i Jakob Zwinger z Bazylei. Ponieważ Claude Dupuy także interesował się botaniką, w jego listach do Pinellego znajdowały się prośby o nasiona konkretnych gatunków roślin⁷⁶.

Biblioteka Pinellego rozrastała się dzięki zakupom w Wenecji i Padwie, pracy kopistów oraz pomocy przyjaciół mieszkających w innych państwach. Kilkakrotnie zdarzyło się, iż po śmierci przyjaciela Pinelli dziedziczył lub kupował cały jego księgozbiór – tak było w przypadku humanisty Ellebodusia, matematyka Giuseppe Molettiego (1531–1588)⁷⁷ czy lekarza Paola Aicardiego⁷⁸. Pinelli stale kupował też nowe wydania – w jego bibliotece znajdowały się katalogi wydawnictw weneckich informujące o nowych pozycjach w ich ofercie oraz podobne materiały z frankfurckich targów; ponad 5300 książek przezeń kupionych nosi daty wydania od 1561 do 1601⁷⁹.

⁷² R. Savelli, dz. cyt., s. 454.

⁷³ A. Nuovo, *Gian Vincenzo Pinelli's Collection...*, s. 130.

⁷⁴ A.M. Raugei, dz. cyt., s. 26.

⁷⁵ A.L. Puliafito, *Über Krieg und Landstreitkräfte – Jakob Zwinger an Gian Vincenzo Pinelli „di Basilea alli 6 d'Agosto 1594”*, „Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde” 1989, 89, s. 25.

⁷⁶ J. Delatour, dz. cyt., s. 22.

⁷⁷ M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 402.

⁷⁸ Paolo Aicardi zmarł w domu Pinellego 10 sierpnia 1597 roku. Zapisał swe książki Pinellemu, ten jednak, wiedząc, że rodzina zmarłego przyjaciela znajduje się w znacznie gorszej sytuacji finansowej niż on sam, zapłacił Aicardim za książki – A.M. Raugei, dz. cyt., s. 46.

⁷⁹ A.M. Raugei, dz. cyt., s. 170.

Dodajmy, że oprócz katalogów przysyłanych przez wydawców Pinelli posiadał kopie katalogów niektórych słynnych bibliotek, w tym florentyńskiej biblioteki medycejskiej (spis z 1531 roku, zatytułowany *Index librorum bibliothecae Mediceae*); Eskurialu (spis z 1579 roku, zatytułowany *Index aliquorum librorum Regiae Bibliothecae in Scoriaco*); spis tytułów z księgozbioru przekazanego przez kardynała Bessariona Wenecji (spis z 1575 roku, zatytułowany *Index Bibliothecae Nicenae, seu Card.lis Niceni, Bessarionis, quam hic Reip. Venetae legavit*); spis greckich i łacińskich rękopisów w zbiorach króla Francji Franciszka I (zatytułowany *Catalogus alphabeticus librorum mancriptorum, qui in bibliotheca Bellofontana Francisci I Gallorum regis asservabantur, a Constantino Palaecappa et A. Vergetio confectus*); spis greckich manuskryptów w bibliotece watykańskiej (*Index codicum graecorum Bibliothecae Vaticanae*). Dwa ostatnie zostały skopiowane przez Camilla Veneta⁸⁰. Dopiero w 1599 roku udało się Pinellemu zdobyć spis manuskryptów znajdujących się w bibliotece padewskiego klasztoru San Giovanni di Verdara⁸¹.

Najstarszy zachowany katalog księgozbioru, sporządzony przez Pinellego, pochodzi z 1565 roku i wymienia około 2300 książek⁸². Ostatnią osobą, która badała zawartość jego biblioteki przed jej transportem i rozproszeniem, był młody Nicolas-Claude Fabri (1580–1637), który przyjechał do Pinellego niedługo przed jego śmiercią i przeglądając księgozbiór, zrobił dokładne notatki⁸³. Wymienił w nich 8440 książek⁸⁴.

Na podstawie wieloletnich prac nad księgozbiorem Anna Maria Rauegi zidentyfikowała 9363 książek drukowanych, jakie w tym zbiorze się znalazły; 5937 z nich było wydaniem łacińskimi, kolejne 1058 greckimi bądź grecko-łacińskimi, zaś wśród dzieł wydanych w językach współczesnych największą grupę stanowiły pozycje włoskie – 1389 tytułów oraz francuskie – 482 tytułów i hiszpańskie – 108 tytułów (w tym 5 katalońskich); książek wydanych w innych językach było niewiele – na przykład 8 pozycji portugalskich, 6 niemieckich czy zaledwie jedna książka wydana po angielsku⁸⁵.

⁸⁰ M. Grendler, *A Greek Collection...*, dz. cyt., s. 395.

⁸¹ S. Bernardinello, dz. cyt., s. 123–124.

⁸² A. Nuovo, *Manuscript Writings...*, dz. cyt., s. 203.

⁸³ Tenże, *Gian Vincenzo Pinelli's Collection...*, dz. cyt., s. 131.

⁸⁴ Tenże, *The Creation...*, dz. cyt., s. 40–41.

⁸⁵ A.M. Rauegi, dz. cyt., s. 148–149.

Biblioteka Pinellego była na pewno jedną z największych bibliotek prywatnych jego czasów. Jeśli wziąć pod uwagę samą ilość książek, wyprzedzał ją księgozbiór kardynała Domenica Grimaniego (zm. 1523), zawierający około piętnastu tysięcy tomów, zapewne stanowiący wówczas największą w Italii prywatną bibliotekę⁸⁶. Pod względem wartości rękopisów prawdopodobnie cenniejsza była kolekcja kardynała Niccolò Ridolfiego, który posiadał 809 manuskryptów, w tym 618 greckich i 127 łacińskich, a także kilkadziesiąt w językach orientalnych⁸⁷. Jednak biblioteka Pinellego była księgozbiorem utworzonym przez intelektualistę ciekawego wszystkich dziedzin wiedzy, a nie przez bibliofila, polującego na najcenniejsze rękopisy; zawierała więc książki o bardzo zróżnicowanej wartości materialnej, oferując za to komplet ważnych tekstów pozwalających na pracę naukową tak humaniście, jak i przyrodnikowi. Rękopis z bajkami Ezopa w języku starogreckim⁸⁸ znalazł się więc w nim nie z powodu swej wartości materialnej, lecz ze względu na swoją przydatność dla pracy badacza literatury starożytnej. Wyjątkową wartość ma natomiast słynna *Ilias picta*, najstarszy zachowany egzemplarz *Iliady* z Imperium Bizantyńskiego, wykonany około 500 roku w Konstantynopolu lub Aleksandrii dla zamożnego nabywcy; niestety nie zachował się on w całości – przetrwały niezwykle ilustracje i niewielka część tekstu⁸⁹.

Pinelli kupił, zlecił wykonanie kopii bądź dostał w prezencie w sumie ponad 800 rękopisów⁹⁰. Stanowiły one więc mniej niż 10% zawartości jego biblioteki. W spisie manuskryptów zidentyfikowanych przez Marcellę Grendler jako należące do Pinellego znajduje się, oprócz wczesnośredniowiecznej *Iliady*, łącznie dziesięć manuskryptów pochodzących z X–XII wieku, co najmniej 19 rękopisów z XIII wieku, co najmniej 30 z XIV wieku, co najmniej 77 z XV wieku – na przykład pochodzący z Grecji egzemplarz *Wojny peloponeskiej* Tukidydesa, skopiowany w XV stuleciu przez Jerzego Triviziasa oraz *Listy Falarysa* skopiowane

⁸⁶ M. Lowry, dz. cyt., s. 147.

⁸⁷ R. Ridolfi, *La biblioteca del cardinale Niccolò Ridolfi (1501–1550)*, „La Bibliofilia” 1929, 31, s. 176.

⁸⁸ M. Grendler, *A Greek Collection...*, dz. cyt., s. 392.

⁸⁹ R. Browning, *Homer in Byzantium*, „Viator” 1975, 6, 1, s. 21–22. *Ilias picta* znajduje się w Mediolanie, w Bibliotece Ambrozjanskiej (Cod. F. 205 Inf.). Miniatury można obejrzeć w Internecie dzięki The Warburg Institute Iconographic Database.

⁹⁰ Spis z 1609 roku wymienia 254 rękopisy greckojęzyczne oraz 576 rękopisów zawierających teksty łacińskie albo w językach narodowych – M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 392.

Aleksandra Porada, *Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa*

w tym samym czasie przez Jana Plousiadenosa⁹¹. Co najmniej 170 manuskryptów Pinellogo wyprodukowano w XVI wieku⁹².

W bibliotece Pinellogo znalazł się komplet ważnych dla teologii wczesnochrześcijańskiej i europejskiej filozofii starożytnej tekstów, w tym manuskrypty zawierające wszystkie ważne teksty greckiego piśmiennictwa filozoficznego oraz greckojęzycznych Ojców Kościoła, na przykład kopia greckiego tekstu Orygenesza *Przeciw Celsjuszowi*, wykonana przez Camilla Veneta⁹³, zestaw kazań Grzegorza z Nazjanzu sporządzony w XI wieku (oraz dwa inne rękopisy z pracami tego autora), trzy rękopisy dzieł Jana Chryzostoma, dwa – Jana z Damaszku, dwa – Bazylego Wielkiego oraz po jednym – Atanazego Aleksandryjskiego i Cyryla Aleksandryjskiego⁹⁴.

Pinelli kupił także dwa greckie manuskrypty ze zbiorów kardynała Bessariona zawierające wczesnośredniowieczne teksty filozoficzne. Jeden z nich należał wcześniej do Niccola Leonica Tomeo (1456–1531), padewskiego profesora filozofii i retoryki; zawierał komentarz Hermiasza z Aleksandrii do *Fajdrosa* Platona, komentarz Jana Filopona zwanego Gramatykiem do *O duszy* Arystotelesa, oraz komentarz neoplatonika Proklosa Diadocha do *Parmenidesa* Platona wraz ze słynną pracą dwunastowiecznego teologa Mikołaja z Metony na temat błędów Proklosa. Drugi manuskrypt, sporządzony w XV wieku, zawierał najważniejszą pracę Damaskiosa (*Trudności i ich rozwiązania*)⁹⁵.

Pinelli posiadał rozmaite wydania Biblii, w tym Nowy Testament sporządzony w Kalabrii w XI wieku, trzy greckie Biblie drukowane oraz liczne wydania łacińskie (jak wspomniana już Biblia z glosami z Lyonu). Miał także trzy manuskrypty zawierające komentarze biblijne, w tym trzy kateny i rękopis zawierający spis poprawek do wydania Wulgaty Sykstyńskiej z 1590 roku⁹⁶.

Pinelli zdobył wszystkie znane w XVI wieku teksty greckich i rzymskich autorów starożytnych, wraz z licznymi ich analizami i komentarzami autorstwa

⁹¹ A. Gialdini, dz. cyt., s. 24.

⁹² M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 406–407. Dodatkowo 24 manuskrypty datowane są na XV/XVI wiek, 2 na XIV/XV wieku i 5 na XIII/XIV wiek – tamże.

⁹³ M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 401.

⁹⁴ Tamże, s. 401.

⁹⁵ Tamże, s. 396.

⁹⁶ Tamże, s. 402.

renesansowych uczonych⁹⁷. Prace niektórych antycznych autorów kupował w wielu różnych wydaniach – dotyczy to zwłaszcza Arystotelesa (według spisu z 1604 roku miał ich 76, zarówno greckich, jak i grecko-łacińskich⁹⁸), Tacyta (33 tomy dzieł oraz komentarzy, w tym włoski przekład części dzieła, pióra Bernardina Davanzatiego, zatytułowany *L'imperio di Tiberio Cesare*, wydany we Florencji w 1600 roku⁹⁹). Posiadał też manuskrypt oraz dziesięć drukowanych egzemplarzy *O naturze rzeczy* Lukrecjusza, z których najstarszym było weneckie wydanie z 1500 roku, a najnowszym lejdejskie z 1595 roku¹⁰⁰.

Pinellego interesowała kultura francuska. W jego księgozbiornie znalazły się dwa rękopisy trzynastowiecznego podręcznika języka oksytańskiego (*langue d'oc*) – dzieła znanego jako *Donat proensal*, którego autorem był Uc Faidit¹⁰¹; oryginał oraz dwa anonimowe włoskie przekłady z XV wieku¹⁰². Pinelli miał także słowniczek i traktat na temat fonetyki języka oksytańskiego autorstwa Luigiego Onorata Drago¹⁰³, oraz niemało poezji trubadurów, zarówno w średniowiecznych księgach zawierających zbiory pieśni (*chansonnier*), jak i w manuskryptach zawierających prowansalskie poezje przepisane skądinąd¹⁰⁴. Pinelli nie był w tej kwestii odosobniony: poezja trubadurów cieszyła się znacznym zainteresowaniem w Italii od XIII do XVI wieku¹⁰⁵. Do jej uczonych miłośników zaliczali się kardynał Pietro Bembo oraz florencki historyk i poeta Benedetto Varchi (1502–1565), który przekładał *Donata* na współczesny włoski¹⁰⁶. Za wybitnego znawcę gatunku i języka oksytańskiego uważany był Giovanni Maria Barbieri z Modeny (zm. 1574); list napisany

⁹⁷ A.M. Raugei, dz. cyt., s. 176.

⁹⁸ M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 410.

⁹⁹ Tamże, s. 397.

¹⁰⁰ A. Ceccarelli, dz. cyt., s. 238–241.

¹⁰¹ Dzieło to zostało w 1969 roku wydane przez Johna M. Marshalla (*The «Donats Proensals» of Uc Faidit*, edited by J. H. Marshall, Oxford 1969).

¹⁰² P. Gresti, *Le traduzioni cinquecentesche del Donat proensal nella biblioteca di Gian Vincenzo Pinelli*, „Studi di filologia italiana. Bollettino annual dell'Accademia della Crusca” 2016, 74, s. 88.

¹⁰³ P. Gresti, *La fonetica provenzale di Luigi Onorato Drago*, „Vox Romanica” 2016, 75, s. 212.

¹⁰⁴ Tenze, *Quelques remarques sur les traductions du Donat proensal dans le ms. D 465 inf. de la Bibliothèque Ambrosiana de Milan*, „Revue des langues romanes” 2016, 70, 1, s. 211.

¹⁰⁵ Tamże, s. 212. Patrz także: B. Bischoff, *The Study of Foreign Languages in the Middle Ages*, „Speculum” 1961, 36, 2.

¹⁰⁶ Przekład ten zachował się we florenckiej Bibliotece Laurenzianie – P. Gresti, *Le traduzioni...*, s. 88.

przez jego syna Ludovica do Corbinello, omawiający prowansalskie dzieła będące w posiadaniu rodziny Barbierich, zachował się w bibliotece Pinello¹⁰⁷.

Pinelli posiadał także inne słynne średniowieczne teksty francuskie – w tym dwunastowieczny romans *Roman de Troie* autorstwa Benoît de Saint-Maure czy część *Skarbca wiedzy* Brunetta Latiniego, jak również dzieła takich współczesnych autorów jak Michel de Montaigne, François Rabelais, Philippe Desportes¹⁰⁸, Jean Bodin, René de Lucinge, Pierre de Ronsard¹⁰⁹. Ogółem w jego bibliotece znalazło się około dwóch tysięcy książek wydanych we Francji, przede wszystkim w Paryżu (ponad 1270) i Lyonie (ponad 600)¹¹⁰; nie wszystkie one były w języku francuskim, część stanowiły pozycje łacińskie, greckie bądź po włosku. Badania Anny Marii Rauegi nad zawartością biblioteki Pinellogo pozwoliły zidentyfikować 482 tytuły francuskie¹¹¹.

W zbiorach Pinellogo znalazł się także interesujący manuskrypt słynnej pracy Etienne’a de La Boétie (1530–1563) pt. *Discours de la servitude volontaire*, napisanej około 1577 roku we Francji. Jak twierdzi Jean-Eudes Girot, jest to zapewne kopia wykonana przez jednego ze stałych pracowników Pinellogo¹¹². Ten obrazoburczy tekst krążył wówczas po Francji wyłącznie w rękopiśmiennych kopiach, dlatego fakt, iż wersja Pinellogo różni się od wersji posiadanych zarówno przez Claude’a Dupuy, jak i przez Henri’ego de Mesmes, sugeruje, iż Pinelli uzyskał tekst od kogoś innego niż ci dwaj paryscy prawnicy¹¹³.

Wspomnieliśmy już o tym, iż Corbinelli przysyłał Pinellemu pamflety krążące po Francji w trakcie wojny domowej. Pinelli zbierał także przez długie lata *avvisi* – rodzaj pism, jaki pojawił się w latach czterdziestych XVI wieku, produkowanych głównie w Wenecji i Rzymie, regularnie dostarczających wiadomości o sprawach politycznych i wojskowych¹¹⁴. Były to ręcznie pisane odpowiedniki

¹⁰⁷ P. Gresti, *La fonetica provenzale...*, s. 211.

¹⁰⁸ A. Gazzotti, dz. cyt., s. 296–297.

¹⁰⁹ A.M. Rauegi, dz. cyt., s. 81.

¹¹⁰ Tamże, s. 158.

¹¹¹ Tamże, s. 148.

¹¹² J.-E. Girot, *Une version inconnue du Discours de la servitude volontaire de La Boétie*, „Bibliothèque d’Humanisme et Renaissance” 2001, 63, 3, s. 554.

¹¹³ Tamże, s. 565.

¹¹⁴ A. Nuovo, *Manuscript Writings...*, s. 196.

późniejszych gazet, krążyły w niewielkich nakładach, głównie wśród elit¹¹⁵. W czasach Pinellogo przepisywanie względnie niewielkiej ilości egzemplarzy przez zawodowych skrybów trwało krócej niż powielanie ich w drukarni¹¹⁶; ponadto ręcznie przepisywane *avvisi* nie podlegały cenzurze prewencyjnej, ograniczającej swobodę słowa drukowanego. *Avvisi* były zwykle pisane anonimowo, regularnie (co tydzień) i w wystandaryzowanej formie, zawierając informacje z całej Italii i Europy po Konstantynopol; zachowana część *avvisi* ze zbioru Pinellogo wskazuje, że zbierał je co najmniej od roku 1566 do 1600¹¹⁷. Wiele tych *avvisi* pochodzi z Antwerpii, Wiednia, Pragi i Wenecji¹¹⁸.

Pinelli trzymał też podobne pisma takich autorów, jak podróżnik Filippo Pigafetta (1533–1604), Giovanni Botero (1544–1617) i Philippe de Monte – listy pisane do całego kółka wokół adresata. Listy Botera do „vicario generale” w Padwie, pełne informacji o dworze francuskim, są faktycznie listami do Pinellogo, stale w nich wymienianego. Monte podtrzymywał korespondencję ze swym dawnym uczniem, także gdy pracował na dworze cesarskim w Wiedniu i Pradze, skąd pomiędzy grudniem 1584 i majem 1585 roku przesłał swe *avvisi*-listy do Pinellogo; Monte pisał po włosku, większość jego pism zawiera informacje o wydarzeniach z dworu habsburskiego takich jak bankiety, wizyty np. ambasadorów, przygotowania do wręczania Złotego Runa i egzekucja Zborowskiego wraz z protestami jego spadkobierców, a także: zdrowie cesarza, pogoda i przestępstwa¹¹⁹.

W bibliotece Pinellogo znalazł się także zbiór dokumentów dotyczących Anglii i Szkocji, w tym dwa egzemplarze ręcznie przepisanej pracy pt. *Narrazione del stato della Regina di Scozia*, autorstwa Francesco Marcaldiego, specjalizującego się w latach 1571–1597 w dostarczaniu wiadomości o rozwoju sytuacji politycznej¹²⁰. Jest to typowy przykład pracy Marcaldiego – zwięzły i rzeczowy tekst zawierający solidną ilość chronologicznie uporządkowanych danych na temat

¹¹⁵ Tamże, s. 197.

¹¹⁶ B. Richardson, *A Scribal Publisher of Political Information: Francesco Marcaldi*, „Italian Studies” 2009, 64, 2, s. 297.

¹¹⁷ A. Nuovo, *Manuscript Writings...*, s. 198.

¹¹⁸ Tamże, s. 199.

¹¹⁹ Tamże, s. 200.

¹²⁰ B. Richardson, dz. cyt., s. 298–308.

Aleksandra Porada, *Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa*

życia Marii Stuart i sytuacji politycznej w Szkocji do roku 1578¹²¹; wiadomo, że istniało ponad czterdzieści kopii tej pracy¹²².

Wspomnijmy też o pewnej ciekawostce. W zbiorach Pinellego znajduje się fikcyjny list mużułmańskiego władcy z Astrachania (*Caesar Tartarorum Praecoviae*) wyrażającego pragnienie poślubienia królowej – być może chodziło o owdowiałą Bonę Sforzę¹²³. List ten, znajdujący się obecnie w Mediolanie, był pozbawiony daty i niektórych cech formalnych korespondencji dyplomatycznej. Jak wskazuje Roman Hautala, zapewne był on jednym z popularnych w XVI wieku fikcyjnych pism egzotycznych władców¹²⁴.

Pinelli zbierał teksty przemówień, raporty dyplomatyczne (*relazioni*), a nawet teksty testamentów słynnych ludzi¹²⁵. Także – przepisy na potrawy i leki, szkice i rysunki, relacje z podróży¹²⁶. W jego bibliotece znalazły się także rozmaite instrumenty matematyczne i astronomiczne, globusy, mapy, próbki metali, skamienieliny i kolekcja portretów słynnych ludzi (105)¹²⁷. Pinelli przechowywał też listy od przyjaciół; wspomnieliśmy już o obfitej korespondencji, jaką podtrzymywał z Flawiem Orsinim, Jacopem Corbinellim, kilkoma paryskimi prawnikami, Giovannim Botero, Justusem Lipsiusem i słynnymi botanikami swego pokolenia. Wśród korespondentów Pinellego znaleźli się także wielki poeta Torquato Tasso (1544–1595), pisarz polityczny Donato Giannotti (1492–1573), czołowy paryski wydawca Henri Estienne (zm. 1598), wybitni starożytnicy Joseph-Juste Scaliger (1540–1609) i Lorenzo Pignoria (1571–1631), słynni humaniści

¹²¹ Praca Marcaldiego została wydana jako: *Succinta e breve narrazione dello stato della Regina di Scozia, Maria Stuarda, e del principe suo figliuolo, scritta da Francesco Marcaldi*, [w:] *Due narrazioni storiche del regno di Scozia ai tempi della regina Maria Stuarda, scritte da due contemporanei*, red. P. Ferrato, Firenze 1876, s. 7–16.

¹²² B. Richardson, dz. cyt., s. 300.

¹²³ R. Hautala, *Fictional Marriage Proposal of Anonymous Astrakhan Khan*, „Golden Horde Review” 2017, 5, 1, s. 220–225

¹²⁴ W 1563 roku Lodovico Dolce wydał swoje tłumaczenie „listów Wielkiego Turka” do Tatarów z łacińskiego oryginału autorstwa Laudivio Zacchia (Laudiviusa Hierosolymitanusa): *Epistolae magni Turci*, Treviso, ca. 1475. Patrz także: *Lettere del Gran Mahvmeto imperadore de’ Turchi: scritte a diversi re, prencipi, signori, e republiche, con le risposte loro; ridotte nella volgar lingua da m. Lodovico Dolce. Insieme con le lettere di Falaride Tiranno de’ gli Agrigentini*, Vinegia 1563.

¹²⁵ A. Nuovo, *Manuscript Writings...*, s. 202.

¹²⁶ Tamże, s. 196.

¹²⁷ A. Nuovo, *Gian Vincenzo Pinelli’s Collection...*, s. 130.

– Piero Vettori (1499–1585)¹²⁸, Marc-Antoine Muret (1526–1585), Carlo Sigonio (ok. 1524–1584), historycy Paolo Sarpi (1552–1623) i Antonio Agustín y Albanell (1516–1586), i wielu innych uczonych XVI wieku.

Pinelli pracował w swej bibliotece; nigdy niczego nie opublikował, jednak w jego zbiorach zachowały się książki pokryte notatkami świadczącymi o poważnych studiach Pinellego nad ich treścią. Jak już wspomniano, zachowało się weneckie wydanie poematu Lukrecjusza z mnóstwem notatek Pinellego, Núñeza Veli oraz Dudycza. Zachował się też szkic gramatyki francuskiej, jaki Pinelli zredagował na podstawie dostępnych wówczas podręczników tego języka¹²⁹. Kilka notatników świadczy o tym, że starał się usystematyzować i poszerzyć swoją znajomość języków obcych¹³⁰. Nie zmuszała go do tego konieczność – do francuskich przyjaciół mógł pisać we własnej mowie ojczystej. W drugiej połowie XVI wieku znajomość języka włoskiego wśród wykształconych Francuzów była normą, podczas gdy po drugiej stronie Alp nieczęsto władano mową sąsiada. Nie dziwi nas więc, że Pinelli do Claude’a Dupuy pisał po włosku. Dupuy odpowiadał po francusku, wiedząc, że przyjaciel zrozumie jego listy. Być może więc zarys gramatyki francuskiej, jaki pisał Pinelli, był wyrazem jego zainteresowania szeroko pojętą lingwistyką, z powodu którego w padewskim księgozbiorniku pojawiły się materiały do nauki języka arabskiego, wydane w 1592 roku przez rzymską Tipografia Orientale Medicea – dwie gramatyki i *Alphabetum Arabicum*¹³¹. Pinelli posiadał kilka książek drukowanych w językach orientalnych (jedna po ormiańsku, cztery po hebrajsku, osiem wydań łacińsko-hebrajskich, trzy książki syriackie)¹³².

Pinelli nie gromadził książek wyłącznie na własny użytek. Tym, czym odróżniał się od innych kolekcjonerów książek swego pokolenia, była jego gotowość do udostępniania swego księgozbiorniku znajomym intelektualistom. Z książek Pinellego korzystali padewscy uczeni, a także przybywający do Padwy cudzoziemcy. W miarę jak biblioteka i jej reputacja rosły, Pinelli miał coraz liczniejszych gości.

¹²⁸ M. Grendler, *A Greek Collection...*, dz. cyt., s. 400.

¹²⁹ Praca wydana przez Annę Marię Raugei w 1984 roku jako *Un abbozzo di grammatica francese del'500, le note di Gian Vincenzo Pinelli*.

¹³⁰ M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 400.

¹³¹ A. Nuovo, *The Creation...*, s. 56.

¹³² A.M. Raugei, dz. cyt., s. 149.

Aleksandra Porada, *Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa*

Niektórzy przyjezdni uczeni korzystali nie tylko z księgozbioru, ale i z gościnności Pinellego, zamieszkując pod jego dachem. Najslynniejszym przypadkiem jest oczywiście Galileusz. Pinelli użył swoich znajomości i wpływów, aby wspomóc jego starania o posadę na uniwersytecie padewskim, a gdy astronom ją uzyskał i przybył do Padwy, Pinelli gościł go w swym domu, udostępniając materiały potrzebne do przygotowania wykładów¹³³. U Pinellego Galileusz zapoznał się z rękopisami autorstwa Ettore Ausoniego, którego odkrycia w dziedzinie optyki miały znaczący wpływ na jego rozwój intelektualny¹³⁴, tam też przygotował swój pierwszy padewski wykład w 1592 roku, czytając notatki matematyka Giuseppe Molettiego¹³⁵. Innym astronomem, jaki korzystał z biblioteki Pinellego, był związany z uniwersytem oksfordzkim Henry Savile. W 1581 roku pracował on z Pinellim nad łacińskimi i greckimi tekstami naukowymi¹³⁶, w tym *Wprowadzeniem do zjawisk niebieskich* Geminosa z Rodos i *Zbiorami* matematyka Pappusa z Aleksandrii¹³⁷.

Gian Vincenzo Pinelli zmarł 4 sierpnia 1601 roku. Zbliżając się do kresu życia postanowił, że na terenie rodowej posiadłości w królestwie Neapolu zostanie wzniesiona biblioteka, gdzie jego księgozbiór zostanie umieszczony i udostępniony chętnym, przede wszystkim uczonym¹³⁸. Pinelli powierzył realizację tego planu bratankowi – synowi swego starszego brata Galeazza. Cosmo Pinelli (1569–1602), książę Acerenzy, od marca 1601 roku wielki kanclerz królestwa Neapolu, zamierzał umieścić księgozbiór stryja na terenie swej posiadłości w Giuliano niedaleko Neapolu i zatrudnić jako bibliotekarza Thomasa Segetha¹³⁹.

Wkrótce po śmierci Pinellego jego księgozbiór zaczął się kurczyć w efekcie serii nieszczęśliwych wydarzeń. Część cennych tomów padła ofiarą nieuczciwej

¹³³ M. Grendler, *Book Collecting in Counter-Reformation Italy: The Library of Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601)*, „The Journal of Library History” 1981, 16, 1, s. 144.

¹³⁴ A. Nuovo, *Manuscript Writings...*, s. 195.

¹³⁵ M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 402.

¹³⁶ J. Woolfson, dz. cyt., s. 117.

¹³⁷ Tamże, s. 296.

¹³⁸ A. Pettegree, *The Renaissance Library and the Challenge of Print*, [w:] red. A. Crawford, *The Meaning of the Library: A Cultural History*, red. A. Crawford, 2015, s. 72.

¹³⁹ A. Hobson, dz. cyt., s. 216.

służby. Potem rząd wenecki powstrzymał wywożenie księgozbioru do królestwa Neapolu, ponieważ znajdowały się w nim kopie raportów ambasadorów weneckich, zawierających dane potencjalnie użyteczne dla wrogów Republiki; trzysta tomów manuskryptów przewieziono do Wenecji celem zbadania ich treści, po czym część z nich została skonfiskowana. Były to dokumenty dotyczące Anglii, Imperium Osmańskiego i Państwa Kościelnego¹⁴⁰.

Pozostałe książki oraz inne cenne przedmioty należące do Pinellego zapakowano do skrzyń i załadowano na trzy statki płynące do apulijskiego portu Fortore, gdzie przyjaciel Pinellego, biskup Girolamo Vela, miał je odebrać i zorganizować ich transport do Neapolu¹⁴¹. Na Adriatyku na wysokości Ankony jeden ze statków, na którym przewożono trzydzieści trzy skrzynie, zaatakowali tureccy piraci. Załogę porwali, część skrzyń wyrzucili w morze; opustoszały statek morze wyrzuciło na brzeg w okolicy Fermo, gdzie został splądrowany przez miejscową ludność¹⁴². Wyrzucone do morza skrzynie z książkami wylawiali włoscy rybacy, dla których pergaminowe manuskrypty były materiałem przydatnym między innymi do zatykania dziur w łodziach; miejscowe władze, zorientowawszy się w sytuacji, odzyskały większość ładunku z napadniętego statku, ale zawartość jedenastu skrzyń (z których jedna pełna była instrumentów matematycznych, dwie portretów, zaś osiem książek) przepadła¹⁴³.

Książę Cosmo Pinelli zmarł 31 października 1602 roku w Padwie. Wdowa po nim, księżna Nicoletta, przez następne lata zajęta była walką o schedę z innymi członkami rodziny; księgozbiór niszczał tymczasem, złożony w budynku z przeciekającym dachem¹⁴⁴. W 1607 roku kardynał Federico Borromeo (1564–1631), arcybiskup Mediolanu i dawny student padewski, wysłał do Neapolu i Giugliano swego sekretarza Grazia Marię Graziego, którego zadaniem było dowiedzieć się, jak mogą dalej potoczyć się losy księgozbioru, i przekazać księżnej ofertę kupna. Kardynał miał zamiar utworzyć w Mediolanie bibliotekę (Bibliotekę Ambrojańską) i dlatego chciał zakupić zbiory Pinellego. Rozmowy o możliwej transakcji okazały się bardzo trudne, zwłaszcza że kardynał nie był jedyną

¹⁴⁰ A. Nuovo, *The Creation...*, s. 51.

¹⁴¹ A. Hobson, dz. cyt., s. 216–217.

¹⁴² A. Pettegree, dz. cyt., s. 72.

¹⁴³ Tamże, s. 72.

¹⁴⁴ M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 389.

osobą wyrażającą chęć kupna tych książek – zainteresowani byli także jezuita z Neapolu i książę Urbino¹⁴⁵.

W czerwcu 1608 roku księgozbiór rodziny Pinellich został wystawiony na sprzedaż na publicznej aukcji jako całość – nie licytowano poszczególnych książek, wśród których znajdowały się zarówno te, które zgromadził Gian Vincenzo Pinelli, jak i książki nabyte przez jego bratanka Cosma. Kardynał Borromeo wysłał na tę aukcję nieznanego skądinąd Fabia Leuco, być może świeckiego prawnika, który 17 czerwca 1608 roku napisał do Rzymu, informując kardynała o przebiegu aukcji¹⁴⁶. Licytacja rozpoczęła się w momencie zapalenia świecy, a pierwszą zaferowaną kwotą było 2500 skudów¹⁴⁷. Kiedy Leuco podał uzgodnioną wcześniej z mocodawcą kwotę ponad 3050 skudów, przebijając oferty innych, świeczka została zgaszona¹⁴⁸.

Księżna Nicoletta liczyła na uzyskanie ze sprzedaży księgozbioru 14000 skudów i chętnie słuchała jezuitów przekonujących ją do anulowania wyników aukcji; twierdziła, że książki należące do jej męża znalazły się na liście licytowanych tomów przez pomyłkę, odmówiła wydania tych książek wraz z księgozbiorem padewskim za 3050 skudów. Pragnąc uniknąć procesu sądowego, Fabio Leuco negocjował z prawnym opiekunem niepełnoletniego księcia Giovanniego Francesca i organizatorami aukcji, uzyskując tyle, że księżna zgodziła się wydać książki, jakie kupił był Gian Vincenzo Pinelli, ale nie te zakupione przez zmarłego księcia Cosima, w zamian za 3000 skudów. 24 stycznia 1609 roku, spakowawszy książki w ciągu czterech dni do siedemdziesięciu skrzyń, Leuco i jego pomocnicy wywieźli je na dziewięciu wozach z posiadłości Pinellich do klasztoru benedyktynów w Neapolu. W lutym Leuco zorganizował ich transport do własnego domu¹⁴⁹. Rozpatrzywszy kwestię dostarczenia ich do Mediolanu, Leuco uznał, że najtańszą opcją będzie przesłanie ich drogą morską, najlepiej przy pomocy genueńskich galer, których flota przywiozła 11 maja kardynała Gioannettina Dorię, mianowanego właśnie arcybiskupem Palermo, do jego nowej siedziby. Dwadzieścia dwie skrzynie książek Leuco

¹⁴⁵ A. Hobson, dz. cyt., s. 218.

¹⁴⁶ Tamże, s. 219.

¹⁴⁷ Tamże, s. 228.

¹⁴⁸ Tamże, s. 219.

¹⁴⁹ Tamże, s. 224.

wysłał z powracającą do Genui flotą jeszcze w maju 1609 roku. O losach reszty zdecydował jego mocodawca – z Mediolanu przysłano listę książek, które jako niewarte kosztownego transportu Leuco miał sprzedać w Neapolu; mogło to być około połowy wylicytowanego księgozbioru. Pozostałe książki Leuco przesłał w sierpniu, znowu przy pomocy genueńskich galer, tym razem wiozących sycylijski jedwab do Genui¹⁵⁰.

Do książek sprzedanych w Neapolu należą dwie gramatyki języka arabskiego i *Alphabetum Arabicum*¹⁵¹. Do Biblioteki Ambrożyńskiej wcielono natomiast etiopski psalterz w języku gyyz z XV–XVI wieku¹⁵².

Trudno dokładnie określić straty, jakie poniósł księgozbiór pomiędzy śmiercią Pinellego a ulokowaniem kupionych przez kardynała książek i pozostałych materiałów w Mediolanie. Pinellego własne inwentarze zaginęły¹⁵³. Spisu, który w 1601 roku sporządził Fabri, nie sposób uznać za kompletny. Lista z 1604 roku wymienia 6428 książek drukowanych oraz 738 manuskryptów, natomiast spis z 1609 roku – 5400 książek drukowanych i 830 manuskryptów¹⁵⁴. Nie wiadomo dokładnie, ile tomów pochodzących z księgozbioru Pinellego obecnie znajduje się w otworzonej w grudniu 1609 roku, istniejącej do dziś, Bibliotece Ambrożyńskiej, ponieważ Pinelli rzadko swoje książki podpisywał¹⁵⁵, a mediolańscy bibliotekarze nie zawsze oznaczali, skąd dana książka pochodzi, w dodatku kardynał zakazał upubliczniania katalogów z założonej przez siebie biblioteki¹⁵⁶.

¹⁵⁰ Tamże, s. 225.

¹⁵¹ Obecnie znajdują się one w Centralnej Bibliotece Narodowej w stolicy – A. Nuovo, *The Creation...*, dz. cyt., s. 56.

¹⁵² S. Grébaut w pracy o etiopskich manuskryptach znajdujących się w Bibliotece Ambrożyńskiej wymienia w 1933 roku zaledwie siedem manuskryptów zawierających tekst w języku gyyz, w tym dwa zawierające rozdziały z Nowego Testamentu, będące dziełem mnichów z koptyjskiego klasztoru świętego Makarego znajdującego się w Wadi an-Natrun na terenie Egiptu oraz pięć manuskryptów pochodzących faktycznie z Etiopii. Spośród tych pięciu manuskryptów dwa dotyczą magii i astrologii etiopskiej, a trzy religii chrześcijańskiej. Są to dwa psalterze i zestaw modlitw na każdy dzień tygodnia przeznaczonych dla prywatnych praktyk pobożnościowych w ramach kultu maryjnego – S. Grébaut, *Catalogue des manuscrits éthiopiens de la Bibliothèque Ambrosienne*, „Revue de l’Orient Chrétien” 1933, tom XI (19), s. 3–32. Jak zauważa M. Grendler, w inwentarzu z 1609 roku znajduje się informacja, że etiopski psalterz nabyto za zaledwie dwie liry i dziesięć soldów – M. Grendler, *A Greek Collection...*, s. 399.

¹⁵³ Tamże, s. 396.

¹⁵⁴ P. Gresti, *Quelques remarques...*, s. 211.

¹⁵⁵ A. Nuovo, *The Creation...*, s. 52.

¹⁵⁶ Tamże, s. 57.

Aleksandra Porada, *Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa*

Niestety pewne jest, że pozostało ich niewiele. W sierpniu 1943 roku pożar strawił ponad 40000 książek drukowanych kupionych przez kardynała Borromeo¹⁵⁷.

Gabriel Naudé (1600–1653) w swoim podręczniku dla twórców bibliotek z 1627 roku¹⁵⁸ pisał o metodach Pinellogo jako modelowych. Naudé spędził dziesięć lat (1631–1641) w Rzymie, podróżował też do innych miast włoskich i z pewnością spotkał wielu intelektualistów, którzy pamiętali nieżyjącego już wówczas Pinellogo. Ponadto bywał w bibliotece nieżyjącego już wówczas pana de Thou, przyjaciela Pinellogo. Naudé jako bibliotekarz kardynała Richelieu wprowadził w życie projekt, który pragnął urzeczywistnić Pinelli, mianowicie utworzyć świetnie wyposażoną bibliotekę i udostępnić ją wszystkim chętnym miłośnikom nauk.

Bibliografia

- D'Alessandro F., *Jacopo Corbinelli e i dintorni del Galateo*, „Aevum” 2008, 82, 3.
- Almási G., *The Uses of Humanism: Johannes Sambucus (1531–1584), Andreas Dudith (1533–1589), and the Republic of Letters in East Central Europe*, Leiden 2009.
- Bernardinello S., *Una biblioteca privata a disposizione dell'Universitas Artistarum nella seconda metà del Cinquecento*, „Atti e memorie dell'Accademia Galileiana di Scienze Lettere ed Arti in Padova” 2018/2019, 131, 3.
- Bischoff B., *The Study of Foreign Languages in the Middle Ages*, „Speculum” 1961, 36, 2.
- Brancaccio G., *„Nazione genovese”: consoli e colonia nella Napoli moderna*, Napoli 2001.
- Browning R., *Homer in Byzantium*, „Viator” 1975, 6, 1.
- Ceccarelli A., *Un inedito commento rinascimentale a Lucrezio: Gian Vincenzo Pinelli, Pedro Núñez Vela e Andreas Dudith lettori del “De rerum natura” a Padova*, „Giornale critico della filosofia italiana”, vol. XI (2), 2015.
- Delatour J., *Les livres de Claude Dupuy: Une bibliothèque humaniste au temps des guerres de religion*, Paris 1998.
- Elmaghawry M., M. Rippa Bonati, G. Thiene, F. Zampieri, A. Zanatta, *Origin and development of modern medicine at the University of Padua and the role of the “Serenissima” Republic of Venice*, „Global Cardiology Science&Practice” 2013, 2.
- Gazzotti M., *Le studi cinquecenteschi su “La conquête de Constantinople” di Geoffroy de Villehardouin*, „Aevum” 1989, 63, 2.

¹⁵⁷ A. Ceccarelli, dz. cyt., s. 239.

¹⁵⁸ G. Naudé, *Advis pour dresser une bibliothèque*, Paris 1876.

- Gialdini A., *Antiquarianism and self-fashioning in a group of bookbindings for Gian Vincenzo Pinelli*, „Journal of the History of Collections” 2017, 29, 1.
- Girot J.-E., *Une version inconnue du Discours de la servitude volontaire de La Boétie*, „Bibliothèque d’Humanisme et Renaissance” 2001, 63, 3.
- Grébaut S., *Catalogue des manuscrits éthiopiens de la Bibliothèque Ambrosienne*, „Revue de l’Orient chrétien” 1933/1934, 29.
- Grendler M., *A Greek Collection in Padua: The Library of Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601)*, „Renaissance Quarterly” 1980, 333, 3.
- Grendler M., *Book Collecting in Counter-Reformation Italy: The Library of Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601)*, „The Journal of Library History” 1981, 16, 1.
- Gresti P., *La fonetica provenzale di Luigi Onorato Drago*, „Vox Romanica” 2016, 75.
- Gresti P., *Le traduzioni cinquecentesche del Donat proensal nella biblioteca di Gian Vincenzo Pinelli*, „Studi di filologia italiana” 2016, 74.
- Gresti P., *Quelques remarques sur les traductions du Donat proensal dans le ms. D 465 inf. de la Bibliothèque Ambrosiana de Milan*, „Revue des langues romanes” 2016, 70, 1.
- Gualdo P., *Vita Ioannis Vincentii Pinelli, patricii Genuensis*, Augsburg 1607.
- Hautala R., *Fictional Marriage Proposal of Anonymous Astrakhan Khan*, „Golden Horde Review” 2017, 5, 1.
- Hobson A., *A Sale by Candle in 1608*, „The Library” 1971, 26, 3.
- Kibre P., *The Intellectual Interests Reflected in Libraries of the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, „Journal of the History of Ideas” 1946, 7, 3.
- Lowry M., *Two Great Venetian Libraries in the Age of Aldus Manutius*, „Bulletin of the John Rylands University Library” 1974–1975, 57.
- Naudé G., *Advis pour dresser une bibliothèque*, Paris 1876.
- Nolhac P. de, *La bibliothèque de Fulvio Orsini: contributions à l’histoire des collections d’Italie et à l’étude de la Renaissance*, Paris 1887.
- Nuovo A., *Gian Vincenzo Pinelli’s Collection of Catalogues of Private Libraries in Sixteenth Century Europe*, „Gutenberg-Jahrbuch” 2007.
- Nuovo A., *Manuscript Writings on Politics and Current Affairs in the Collection of Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601)*, „Italian Studies” 2011, 66, 2.
- Nuovo A., *The Book Trade in the Italian Renaissance*, Leiden 2013.
- Nuovo A., *The Creation and Dispersal of the Library of Gian Vincenzo Pinelli*, [w:] *Books on the Move: Tracking Copies Through Collections and the Book Trade*, red. R. Meyers, M. Harris, G. Mandelbrote, New Castle, London 2007.

Aleksandra Porada, *Gian Vincenzo Pinelli (1535–1601) i jego biblioteka naukowa*

Omont H., *Inventaire des manuscrits grecs et latins donnés à Saint-Marc de Venise par le cardinal Bessarion en 1468*, Paris 1894.

Omont H., *Inventaire des manuscrits de Claude Dupuy (1595)*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1915, 76.

Pettegree A., *The Renaissance Library and the Challenge of Print*, [w:] *The Meaning of the Library: A Cultural History*, red. A. Crawford, Princeton 2015.

Philo J.-M., *Henry Savile's Tacitus in Italy*, „Renaissance Studies” 2017, 32, 5.

Pugliano V., *Ulisse Aldrovandi's Color Sensibility: Natural History, Language and the Lay Color Practices of Renaissance „Virtuosi”*, „Early Science and Medicine” 2015, 20, 4/6.

Puliafito A.L., *Über Krieg und Landstreitkräfte – Jakob Zwinger an Gian Vincenzo Pinelli „di Basilea alli 6 d'Agosto 1594”*, „Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde” 1989, 89.

Raugei A.M., *Gian Vincenzo Pinelli e la sua biblioteca*, Genève 2018.

Reginato I., *Le “Manuscrit Contarini” de “La conquête de Constantinople” dans un témoin indirect: Ramusio traducteur de Villehardouin*, „Romania” 2016, 134, 533/534 (1/2).

Richardson B., *A Scribal Publisher of Political Information: Francesco Marcaldi*, „Italian Studies” 2009, 64, 2.

Ridolfi R., *La biblioteca del cardinale Niccolò Ridolfi (1501–1550)*, „La Bibliofilia” 1929, 31.

Savelli R., *Biblioteche professionali e censura ecclesiastica (XVI–XVIII sec.)*, „Mélanges de l'École française de Rome” 2008, 120, 2.

Solente S., *Les manuscrits des Dupuy à la Bibliothèque nationale*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1927, 88.

Weistreich R., *Philippe de Monte*, „Early Music History” 2006, 25.

Woolfson J., *Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485–1603*, Toronto 1998.

Zeza A., *Dai mercanti genovesi a baroni napoletani: i Pinelli e la loro cappella nella chiesa di San Domenico Maggiore*, [w:] *Estrategias culturales y circulación de la nueva nobleza en Europa (1570–1707)*, red. G. Muto, A. Terrasa Lozano, Madrid 2016.